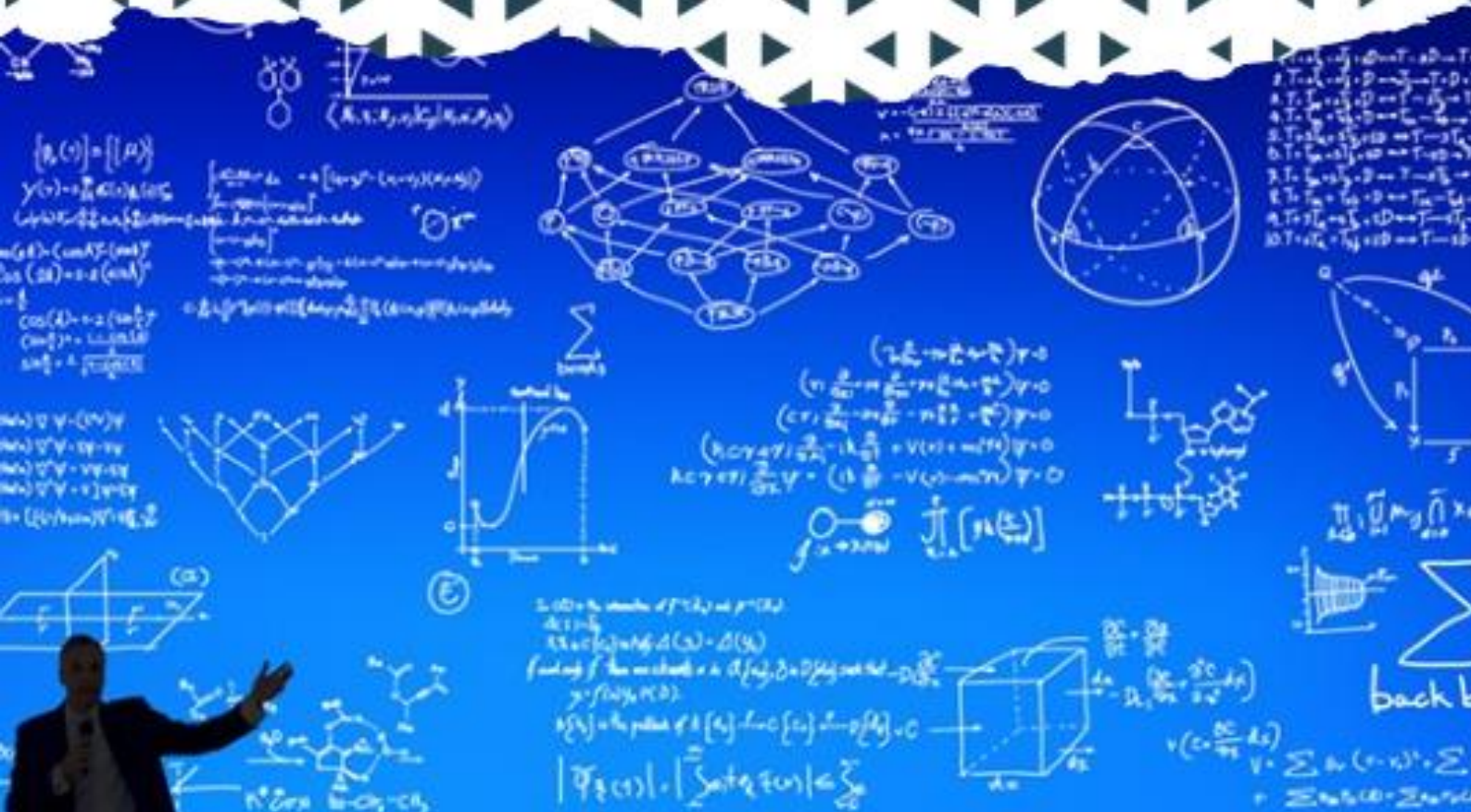

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

ZAMONAVIY ILM-FAN VA TA'LIM: MUAMMO VA YECHIMLAR ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

Google Scholar doi

zenodo

OpenAIRE

+998335668868

<https://innoworld.net>

2026

**«INNOVATIVE WORLD» ILMIY TADQIQOTLARNI QO'LLAB-
QUVVATLASH MARKAZI**

**«ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOTLAR: MUAMMO VA
YECHIMLAR» NOMLI 2026-YIL № 5-SONLI ILMIY,
MASOFAVIY, ONLAYN KONFERENSIYASI**

**ILMIY-ONLAYN KONFERENSIYA TO'PLAMI
СБОРНИК НАУЧНЫХ-ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЙ
SCIENTIFIC-ONLINE CONFERENCE COLLECTION**

Google Scholar

ResearchGate

zenodo

ADVANCED SCIENCE INDEX

Directory of Research Journals Indexing

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2026

TRANSMADANIY MULOQOT VA QADRIYATLAR PLYURALIZMI: GLOBALLASHUV SHAROITIDA MILLIY O'ZLIK INQIROZI VA UNING FALSAFIY YECHIMLARI

Aripova Zulfiyaxon Solijonovna

Falsafa fanlar nomzodi dotsent

Andijon davlat texnika instituti

“Tillar va gumanitar fanlar” kafedrası

zulfiyaxonaripova@gmail.com

Xamidullayeva X

Andijon davlat texnika institute K-61/25 guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada globallashuv jarayonlarining jadallashuvi, transmadaniy muloqot va qadriyatlar plyuralizmi sharoitida milliy o'zlik (identitet) inqirozining kelib chiqish omillari falsafiy-aksiologik jihatdan tadqiq etiladi. Umummadaniy unifikatsiya hamda lokal o'ziga xosliklar o'rtasidagi dialektik ziddiyatlar, madaniy gibridlashuv fenomenlari xalqaro va milliy falsafiy maktablar prizmasida tizimli tahlil qilingan hamda milliy o'zlikni asrashning strategik-falsafiy yechimlari ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: ijtimoiy falsafa, aksiologiya, transmadaniy muloqot, qadriyatlar plyuralizmi, milliy o'zlik, identitet inqirozi, globallashuv, madaniy unifikatsiya, gibridlashuv.

KIRISH. XXI asr boshlariga kelib, insoniyat sivilizatsiyasi axborot tarmoqlarining global integratsiyasi, transmilliy kapital harakati va migratsiya oqimlarining misli ko'rilmagan darajada kengayishi natijasida mutlaqo yangi ontologik realikka kirdi. Ushbu reallikning bosh harakatlantiruvchi kuchi bo'lgan globallashuv, bir tomondan, xalqlar va madaniyatlar o'rtasidagi transmadaniy muloqotni (transcultural communication) jadallashtirgan bo'lsa, ikkinchi tomondan, an'anaviy qadriyatlar tizimining parchalanishiga va qadriyatlar plyuralizmining (axloqiy va madaniy relyativizmning) yuzaga kelishiga sabab bo'ldi. Z.S. Aripovanning "Falsafa" darsligida ta'kidlanganidek, madaniyat va sivilizatsiya muammolari ijtimoiy falsafaning fundamental bo'limi bo'lib, globallashuv sharoitida milliy madaniyatlarning o'zaro ta'siri va milliy o'zlikni saqlash masalasi sivilizatsiyaviy barqarorlikning bosh mezoniga aylanmoqda[1]. Bugungi kunda lokal madaniyatlarning global "g'arb universalizmi" va iste'molchilik madaniyati bosimi ostida qolishi oqibatida shaxs va jamiyat darajasida milliy o'zlik (identity) inqirozi namoyon bo'lmoqda.

Milliy o'zlik inqirozi — bu muayyan etnik yoki ijtimoiy guruh a'zolarining o'z tarixiy ildizlari, tili, dini, milliy qadriyatlari va an'analari bilan ma'naviy aloqasining uzilishi, o'zining tarixiy makon va zamondagi o'rnini yo'qotish hissidir. Transmadaniy muloqot sharoitida madaniyatlar endi bir-biri bilan chegaralangan hududiy birliklar sifatida to'qnashmayapti, balki virtual va raqamli makonda bir-birining ichiga kirib bormoqda. Buning natijasida gibrid madaniy shakllar va "kosmopolit o'zlik" shakllanmoqdaki, bu holat yosh avlod ongida milliy qadriyatlarning absolyut xarakterini shubha ostiga qo'yadi. Qadriyatlar

plyuralizmi hamma narsani teng qiymatli deb e'lon qilish orqali milliy madaniy kodlarning tayanch funksiyasini zaiflashtiradi. Shu sababli, milliy o'zlik inqirozining falsafiy-aksiologik ildizlarini ochib berish va uning bartaraf etish mexanizmlarini ishlab chiqish zamonaviy falsafa fanning eng strategik vazifalaridan biridir.

ADABIYOTLAR TAHLILI. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mazkur muammo jahon falsafiy tafakkurida turli paradigmalarda o'rganib kelinmoqda. Xorijiy tadqiqotlarda identitet muammosi Samuel Hantingtonning "Sivilizatsiyalar to'qnashuvi" konsepsiyasida madaniy o'zlik kelajakdagi global geosiyosiy ziddiyatlarning bosh omili bo'lishi nuqtai nazaridan tahlil qilingan[2]. Postmodernizm va globallashuv faylasufi Zigmunt Bauman "suyuq zamonaviylik" (liquid modernity) tushunchasi orqali raqamli asrda inson o'zligining turg'un va qat'iy shakllarga ega bo'lmay, doimiy o'zgaruvchan va "oqasimon" xarakter kasb etishini, bu esa ekzistensial xavotirni kuchaytirishini isbotladi[3]. Homi Bhabha esa transmadaniy muloqot doirasida "gibridlik" (hybridity) va "uchinchi makon" (third space) nazariyalarini ilgari surib, madaniyatlar uchrashuvida o'zlikning qayta shakllanish jarayonlarini madaniy antropologik jihatdan ochib berdi[4].

Rus falsafiy maktabida ushbu muammo sivilizatsiyaviy tanlov va gumanitar inqiroz kontekstida tahlil etilgan. V.G. Fedotova global jamiyatda ijtimoiy adolat va milliy identitet muvozanatini o'rganib, g'arblashuv (westernization) bilan modernizatsiya tushunchalarini o'zaro farqlash zarurligini, har bir davlat o'z milliy-madaniy kodlariga tayangan holda modernizatsiya qilinishi lozimligini asoslaydi[5]. A.S. Panarin esa globallashuvni xalqlar o'zligini yo'qotishga majbur qiluvchi "madaniy gegemoniya" sifatida tanqid qilib, unga qarshi ma'naviy an'anaviylikni himoya qilish g'oyasini himoya qilgan[6].

O'zbekiston falsafa maktabida globallashuvning ma'naviy hayotga ta'siri va milliy o'zlikni asrash muammolari boy tarixiy-falsafiy meros hamda zamonaviy islohotlar uyg'unligida tadqiq etilmoqda. Akademik N.Shermuhamedova o'z asarlarida madaniyat sotsiologiyasi va falsafiy antropologiya muammolarini keng yoritib, transmadaniy muloqotda milliy mentalitetning barqaror yadrosini saqlab qolish, yoshlarni ommaviy madaniyat (mass culture) xurujlaridan asrashning metodologik asoslarini ko'rsatib bergan[7]. M.Axmedova o'z asarlarida Sharq va G'arb qadriyatlarini dialektikasini tahlil qilar ekan, milliy o'zlikni anglash tarixiy xotira va ajdodlar ma'naviy merosiga bo'lgan munosabat bilan to'g'ridan-to'g'ri bog'liqligini falsafiy tahlil etgan[8]. I.Saifnazarov esa iqtisodiy globallashuv sharoitida milliy g'oya va ma'naviy tarbiyaning jamiyat barqarorligini ta'minlovchi immun tizimi sifatidagi funksiyalarini tizimli asoslab bergan[9].

Ushbu tadqiqotning maqsadi — transmadaniy muloqot va qadriyatlar plyuralizmi sharoitida milliy o'zlik inqirozining yuzaga kelish qonuniyatlarini ijtimoiy-falsafiy jihatdan ochib berish va o'zbek jamiyati misolida identitetni saqlab qolishning dialektik, aksiologik yechimlari modelini taklif etishdan iborat.

METODOLOGIYA. Tadqiqot jarayonida global madaniy integratsiya sharoitida milliy identitet tizimidagi murakkab va chiziqli bo'lmagan transformatsiyalarni tahlil qilish uchun falsafaning quyidagi uslubiy apparatidan foydalanildi:

- **Aksiologik yondashuv:** Global (universal) va lokal (milliy) qadriyatlar ierarxiyasining o'zaro munosabatlarini va ularning inson ongidagi qadriyat qimmat o'lchovlarini baholadi.
- **Falsafiy dialektika:** Umuminsoniy unifikatsiya (globallashuv) va milliy o'ziga xoslik (partikulyarizm) o'rtasidagi ob'ektiv qarama-qarshiliklarni va ularning barqaror sintezini o'rgandi.
- **Sistemali-strukturaviy yondashuv:** Milliy o'zlikni dinamik, ochiq va bir qancha sub-tizimlardan (til, din, tarixiy xotira, an'ana) iborat yaxlit ijtimoiy-madaniy struktura sifatida tahlil qildi.
- **Sotsiomadaniy va qiyosiy-tarixiy metod:** Turli davrlar va jamiyatlardagi transmadaniy muloqot tajribalarini, G'arb va Sharq madaniy muloqot modellarini o'zaro solishtirdi.

NATIJALAR. O'tkazilgan ijtimoiy-falsafiy tahlillar natijasida aniqlandiki, transmadaniy muloqot sharoitida milliy o'zlikning an'anaviy, qotib qolgan (statik) modeli o'z-o'zini himoya qila olmaydi. Globallashuv sharoitida identitet "dinamik barqarorlik" xarakteriga ega bo'lishi, ya'ni tashqi madaniy yutuqlarni o'zlashtira olishi va shu bilan birga o'zining ma'naviy yadrosini saqlab qolishi shartligi isbotlandi. Tadqiqot davomida transmadaniy muloqot sharoitida yuzaga keladigan identitet modellari tizimlashtirildi va ularning oqibatlari 1-jadvalda aks ettirildi.

1-jadval.

Transmadaniy muloqot sharoitidagi identitet modellarining aksiologik qiyosiy tahlili

Identitet modellari	Madaniy muloqot usuli	Qadriyatlar tizimi	Ijtimoiy-ma'naviy oqibati
Assimilyativ model (G'arblashuv)	Global madaniyat tomonidan lokal madaniyatning yutilishi.	G'arb iste'molchilik qadriyatlarining mutloq ustunligi.	Milliy o'zlikning yo'qolishi, madaniy nigilizm, manqurtlik fenomenining paydo bo'lishi.
Izolyatsion model (Marginalizm)	Tashqi dunyodan butkul yopilish, transmadaniy aloqalarni rad etish.	Radikal an'anaviylik, dogmatizm, o'tmishni mutloqlashtirish.	Jamiyatning sivilizatsiyaviy taraqqiyotdan ortda qolishi, ksenofobiya, turg'unlik.
Gibrid model (Postmodern variant)	Madaniy qadriyatlarning tartibsiz, yuzaki aralashuvi.	Relyativizm, qadriyatlar ierarxiyasining yo'qolishi.	Shaxs ongidagi "mozaik o'zlik", ekzistensial inqiroz, qadriyatlar parchalanishi.

Integrativ model (Sintez/Koevolutsion)	Teng huquqli transmadaniy muloqot va dialog.	Umuminsoniy yutuqlar va milliy qadriyatlar uyg'unligi.	Dinamik identitet , milliy o'zlikning boyishi, sivilizatsiyaviy barqarorlik.
---	---	---	---

Natijalar shuni tasdiqladiki, milliy o'zlik inqirozini yengishning yagona yo'li — integrativ (sintez) modelni hayotga tatbiq etishdir. Bu model milliy madaniyatni tashqi dunyodan yopib qo'yishni emas, aksincha, jahon ilm-fani va texnologiyasi yutuqlarini milliy ma'naviyat filtri (saratlash tizimi) orqali o'tkazib, o'zlashtirishni nazarda tutadi.

MUHOKAMA. Olingan natijalar zamonaviy sotsiologiya va ijtimoiy falsafada o'ta o'tkir bahslarni keltirib chiqarmoqda. Zamonaviy dunyoda "sof, aralashmagan milliy madaniyat"ning o'zi mavjudmi? Postmodernist faylasuflar har qanday milliy o'zlikni "to'qilgan hikoya" (imagined community) deb hisoblab, raqamli globallashuv davrida milliy davlatlar va o'zliklar barham topishini bashorat qilmoqdalar. Biroq, bizning tadqiqotimiz shuni ko'rsatadiki, transmadaniy muloqot qanchalik kuchaymasin, inson baribir o'zining psixologik va ijtimoiy tabiati tufayli muayyan lokal madaniy-ma'naviy zaminga tayanishga ehtiyoj sezadi. Milliy ildizlaridan uzilgan shaxs global infosferada o'z yo'nalishini yo'qotadi va manipulyatsiya ob'ektiga aylanadi.

O'zbekiston sharoitida ushbu muammoning falsafiy yechimi "Milliy tiklanishdan — milliy yuksalish sari" g'oyasida o'zining konseptual ifodasini topgan. Milliy yuksalish falsafasi shunchaki o'tmishni qo'msash yoki izolyatsiya emas, balki milliy qadriyatlarni zamonaviy taraqqiyot talablariga moslab, transformatsiya qilishdir. O'zbekistonning transmadaniy muloqotdagi o'rni Buyuk Ipak yo'li davridan buyon "madaniyatlar chorrahasi" va bag'rikenglik (tolerantlik) tamoyiliga tayanib kelgan. Sharq ratsionalizmi (Forobiy, Ibn Sino, Beruniy merosi) va tasavvuf falsafasidagi ma'naviy komillik prinsiplari bugungi qadriyatlar plyuralizmi keltirib chiqargan axloqiy sayozlikka qarshi eng kuchli ichki filtr bo'la oladi. Darsliklarda ta'kidlanganidek, yoshlarda milliy g'oya va vatanparvarlik tuyg'usini tizimli shakllantirish — bu ularni jahondan uzib qo'yish emas, balki ularga global dunyoda raqobatbardosh bo'lish va o'zligini yo'qotmaslik uchun berilgan ma'naviy qalqondir[1].

XULOSA. Transmadaniy muloqot va qadriyatlar plyuralizmi davrida milliy o'zlik inqirozi — bu chetlab o'tib bo'lmaydigan, ammo falsafiy-strategik yondashuvlar orqali boshqarilishi va ijobiy tomonga yo'naltirilishi mumkin bo'lgan ob'ektiv jarayondir. Globallashuv milliy madaniyatlarni yo'q qiluvchi kuch emas, balki ularni o'z mohiyatini qayta ko'rib chiqishga va yangilanishga undovchi tarixiy chaqiriq (challenge) hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, milliy o'zlik inqirozining falsafiy yechimi an'anaviylik va modernizatsiyaning oqilona, dialektik sintezida namoyon bo'ladi. O'zbekiston o'z taraqqiyotining yangi bosqichida umuminsoniy qadriyatlar va raqamli sivilizatsiya imkoniyatlarini qabul qilgan holda, o'zining til, tarixiy xotira, oilaviy

va ma'naviy qadriyatlardan iborat bo'lgan madaniy yadrosini qat'iy asrashi lozim. Kelajak falsafasi global dunyoda har bir xalqning o'z o'ziga xosligi bilan sivilizatsiyalar polifoniyasini (ko'povozlilikini) boyitishiga xizmat qilishi lozim. Shundagina transmadaniy muloqot inqirozga emas, balki insoniyat ma'naviy xazinasining umumiy yuksalishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Aripova Z.S. Falsafa: Oliy o'quv yurti talabalari uchun darslik. – Andijon: "Omadbek print number one" LLC, 2026. – B. 185 (Madaniyat va sivilizatsiya falsafasi bo'limi).
2. Huntington S. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. – New York: Simon & Schuster, 1996.
3. Bauman Z. Liquid Modernity. – Cambridge: Polity Press, 2000.
4. Bhabha H. The Location of Culture. – London: Routledge, 1994. – P. 35-50.
5. Федотова В.Г. Глобальное общество и социальная справедливость. – М.: ИФ РАН, 2022. – С. 110-125.
6. Панарин А.С. Православная цивилизация в глобальном мире. – М.: Алгоритм, 2002.
7. Shermuxamedova N.A. Falsafa (Darslik). – Toshkent: "Noshir", 2020. – B. 280-292.
8. Axmedova M.A. Falsafa (Darslik). – Toshkent: 2018. – B. 160.
9. Saifnazarov I., Muxtarov A., Sultanov T. va boshqalar. Falsafa. Darslik. – T.: «Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi», 2021. – B. 295.
10. Solijonovna Z.A. Cultural traditions: their essence and structure // Ekonomika i sotsium. – 2021. – No 4-1(83). – P. 66-70.
11. Solijonovna Z.A. The process of national and spiritual democracy of the personal socialization and its functions // Hunan Daxue Xuebao/Journal of Hunan University Natural Sciences. – 2021. – Vol. 48, No. 12. – Pp. 1565-1571.
12. UNESCO World Report on Cultural Diversity: <https://en.unesco.org/themes/cultural-diversity>